



# GOSPODYNI LITIEWSKA

CZYLI

NAUKA UTRZYMYWANIA PORZĄDNE

D O M U

i

ZAOPATRZENIA GO WE WSZYSTKIE PRZYPRAWY, ZAPASY  
KUCHENNE, APTECZKOWE I GOSPODARSKIE.

tudzież

HODOWANIA I UTRZYMYWANIA BYDŁA, PTASTWA  
I INNYCH ŻYWIÓŁÓW,

według sposobów wyprobowańszych i najdoświadczeńszych,  
a razem najtańszych i najprostszych.

---

**Wydanie Szóste,**

poprawne i pomnożone różnemi przepisami przez Autorkę  
Kucharki Litewskiej.



WILNO.

Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego.

1873.

# ЛІТОЎСКАЯ ГАСПАДЫНЯ



## ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАСПАДАРЧА-КУЛІНАРНАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

ці Навука  
аб утрыманні  
ў добрым стане хаты  
і забеспячэнні яе  
ўсімі прыправамі  
і запасамі  
кухоннымі, і аптэкарскімі,  
і гаспадарчымі,  
а таксама гадаванні  
і ўтрыманні скаціны,  
птушкі  
і іншай жывёлы  
адпаведна спосабам,  
найбольш  
выпрабаваным  
і правераным вопытам  
і да таго ж  
самым танным  
і простым

МІНСК  
«БЕЛАРУСЬ»

УДК 64(476)  
ББК 37.279(4Бел)  
П27

Слоўца да чытача *Адама Мальдзіса*

Пераклад з польскай мовы *П.Р. Казлоўскага, В.В. Нядзвецкай*

Пераклад падрыхтаваны па выданні:  
GOSPODYNI LITEWSKA, czyli Nauka utrzymywania porządku domu i  
zaopatrzenia go we wszystkie przyprawy, zapasy kuchenne, apteczkowe  
i gospodarskie, tudzież hodowania i utrzymywania bydła, ptactwa i innych  
żywiolów, według sposobów wypróbowanych i najdoświadczeńszych,  
a razem najtańszych i najprostszych. Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1858.

**ISBN 978-985-01-1220-0**

- © Казлоўскі П.Р., Нядзвецкая В.В.,  
пераклад на беларускую мову, 1993
- © Мальдзіс А.І., прадмова, 2011
- © Афармленне. Выдавецтва  
«Беларусь», 2017



## СЛОЎЦА ДА ЧЫТАЧА

Перад вамі, шанюўныя спадарыні і спадары, незвычайная, унікальная кніга. Яна магла б выйсці пад больш дакладным падзагалоўкам — не «Літоўская гаспадыня», а «Беларуская гаспадыня», бо ў ёй акумуляваны гаспадарча-кулінарны вопыт не продкаў сённяшніх літоўцаў (у XIX стагоддзі іх называлі пераважна жмудзінамі), а жыхароў Міншчыны, якую ў адпаведнасці з гістарычнай прыналежнасцю да Вялікага Княства Літоўскага ў тым жа XIX стагоддзі залічалі да Літвы (прыгадаем, што і Мінск тады зваўся Літоўскім, і Брэст — Літоўскім). Кніжка гэтая магла б з'явіцца не ананімна, як выходзіла раней і выходзіць цяпер, а з указаннем прозвішча аўтара, дакладней — аўтаркі. Ды такая ўжо была воля аўтаркі, каб усе шэсць выданняў «Літоўскай гаспадыні» — і прыжыццёвае (1848), і пасмяротныя (1851, 1856, 1858, 1862, 1873) — убачылі свет ананімна. Таму воля тая захоўваецца і зараз.

Дык хто ж яна, таямнічая аўтарка першай беларускай гаспадарча-кулінарнай энцыклапедыі, няхай і апранутай — у адпаведнасці з тагачаснай рэальнасцю — у польскамоўную апратку?! Прызнацца, доўгі час яе прозвішча не ведаў і я. Экзэмпляр «Літоўскай гаспадыні» віленскага выдання 1858 года, з якога і зроблены гэты пераклад, трапіў да мяне выпадкова. Неяк у 1970 годзе я чытаў лекцыю ў Магілёўскай абласной бібліятэцы. Пасля мяне папрасілі паглядзець і вызначыць каштоўнасць польскіх кніг, што стаялі ў запасніках. А калі работа была закончана, дазволілі як «ганарар» узяць нешта з дублетаў. Выбар мой паў на «Літоўскую гаспадыню», бо, па-першае, я разумеў, што пад словам «літоўскі» тут хаваецца беларускі падтэкст, па-другое, у іншых бібліятэках яна мне не сустракалася. Чаму? Мабыць, таму, што пры частым ужытку зачытвалася тымі ж гаспадынямі «да дзірак», а вучоныя мужы, якім раней было даверана камплектаванне бібліятэк, лічылі выданне занадта «несур'ёзным», каб захоўваць яго для нашчадкаў...

Вярнуўшыся з кнігай у Мінск, я адразу ж паказаў яе Уладзіміру Караткевічу. Зацягваючыся беламорынай, ён доўга гартаў пажайцелья ад часу старонкі, потым нешта выцісваў («бач ты, ужо тады ўмелі»). Асабліва, памятаецца, спадабаўся яму рэцэпт лікёра («ліквора») з крываўнікам, блакітнага па колеры.

— Слухай, стары, — сказаў тады мой госць, — гэта ж абавязкова трэба перакласці на нашу мову. Такое багацце, такая смаката... А кажуць жа, што ў нас нічога не было — толькі лапці і каўтун у галаве... Пацікаўся, стары, дзе ў паперах, хто напісаў гэтую кніжэньцю. Бо трэба было б сказаць, колькі добрых слоў пра «аўтарку», а мы нават прозвішча яе не ведаем. Не іголка ж у стоце сена... Так што шукай у сваіх там архівах!

Выконваючы пажаданне сябра, я і шукаў у віленскіх зборах, у паперах выдаўца Юзафа Завадскага. Але без прозвішча цяжка. І толькі выпадак дапамог выйсці на след. У артыкуле беларускага пісьменніка і добрага знаўцы Міншчыны Аляксандра Ельскага «Сілуэты жанчын з-над Нёмана, Дняпра і Дзвіны», змешчаным у газеце «Дзеннік Віленскі» ў 1906 годзе (№ 27, 31, 32), прыведзены звесткі пра асветніц Еву Фялінскую, Ганну Цюндзявіцкую і Габрыелю Горват, якія ў першай палове XIX стагоддзя жылі на Міншчыне і клапаціліся пра беларускіх сялян, адкрываючы для іх шпіталі і школы, навучаючы рацыянальнаму гаспадаранню.

Пра Ганну Цюндзявіцкую ў артыкуле сказана, што яна з'яўляецца аўтаркай выдадзенай ананімна «Літоўскай гаспадыні» (высветлілася, што ёсць яе і рускі пераклад), падрыхтавала да друку «Гаспадарчы штогоднік» (Вільня, 1854, 1861). У рукапісе застаўся трэці яе твор — пра лячэнне сялян (гісторыкам медыцыны варта яго пашукаць). Пра самую ж Цюндзявіцкую згадвалася наступнае. Нарадзілася яна ў 1803 годзе ў Каралішчавічах пад Мінскам. Выйшаўшы замуж за маршалка шляхты Барысаўскага павета, апекавалася сялянамі, збірала народныя рэцэпты і правярала іх на практыцы. Памерла ў 1850 годзе.

Артыкул Аляксандра Ельскага, несумненна, узрадаваў бы Уладзіміра Караткевіча. І не толькі таму, што Ганна Цюндзявіцкая аказалася карэннай жыхаркай Міншчыны, але і таму, што такое прозвішча было добра яму вядома. У сувязі з гісторыяй паўстання 1863 года аўтар «Каласоў пад сярпом тваім» займаўся асобай артылерыйскага прапаршчыка Міхала Цюндзявіцкага, расстралянага ў Мінску за агітацыйную работу сярод сялян, і чытаннем для іх «Мужыцкай праўды» Кастуся Каліноўскага. Бацькі прапаршчыка жылі ў маёнтку Вільянова Барысаўскага павета (цяпер Кішчынаслабодскі сельсавет). І калі б у судовых дакументах захавалася імя яго маці (на жаль, там указаны толькі імёны бацькі, братаў і сяціёр), то цяпер, у гэтай прадмове, можна было б упэўнена засведчыць, дзе ж канкрэтна пісалася «Літоўская гаспадыня». Бо па датах жыцця аўтарка кнігі магла даводзіцца маці аднаму з папчэчнікаў Каліноўскага. Ці так? Каб адказаць на гэтае пытанне, патрэбны дадатковыя пошукі.

На жаль, няма ўжо з намі незабыўнага Генадзя Васільевіча Кісялёва. У яго «паўстанцкіх картатэках», напэўна, адшукалі б адказы на пытанні. Але «картатэкі» засталіся! Вось што наведаміла ўдава Кісялёва Яніна Міхайлаўна:

— У картачцы на Міхаіла Цюндзявіцкага пазначана, што нарадзіўся ён 16(28) чэрвеня 1839 года, меў двух братаў, Аляксандра і Яўгенія, і чатырох сяціёр. Бацька іх, уладальнік маёнтка Вільянава, зваўся Мельхіёрам, меў у Барысаўскім павеце каля 3200 дзесяцін зямлі коштам 50 000 рублёў. У вайну 1812 года служыў у расійскай арміі, за храбрасць атрымаў залатую шаблю, выйшаў у адстаўку палкоўнікам і таму, несумненна, мог выбірацца прадвадзіцелем дваранства. Маці ж паходзіла з роду Багдановічаў, бацькам яе быў уладальнік Стаек Вінцэнт Багдановіч...

А Стайкі знаходзяцца непадалёку ад Каралішчавіч. Значыць, усё сыходзіцца. Значыць, паўстанец Міхаіл — сын аўтара «Гаспадыні Літоўскай». Болей жа Цюндзявіцкіх на Барысаўшчыне не было! А Вільянова, відаць, было куплена і забудавана, як сведчыць назва, пасля адстаўкі Мельхіёра. Тады ж ён і ажаніўся.

Чаму ж Ганна Цюндзявіцкая не пажадала, каб тагачасныя чытачы ведалі яе прозвішча? Ды, відаць, на той простаі прычыне, што жанчыне быць пісьменніцай, літаратаркай тады лічылася нечым... непрыстойным, асабліва для прадстаўніцы заможных колаў. Таму Габрыэля Гюнтэр, жыхарка Смаргонішчыны, сціпла падпісвалася: «Аўтарка кнігі «У Богае імя», таму польская і беларуская паэтэса Зоф'я Трашчкоўская хавалася за імя і скарочанае прозвішча свайго бацькі Адама Манькоўскага (Адам М-скі). Псеўданім жа Адэлі з Устроіні, які стаіць пад беларускай паэмай «Мачаха» (1850), так і застаўся неразгаданы... Толькі Эліза Ажэшка асмелілася падпісвацца ўласным прозвішчам. Але было тое значна пазней, на хвалі жаночай эмансipaцыі. А тады, у першай палове стагоддзя? Не зразумелі б, абсмяялі б, асабліва калі ты — жонка маршалка мясцовай шляхты...

Дык якой жа была яна, аўтарка «Літоўскай гаспадыні»? Артыкул Аляксандра Ельскага дае нам вельмі і вельмі скупыя звесткі. Аднак іх можна папоўніць, уважліва чытаючы кнігу. Нягледзячы на вонкавую бясстраснасць, атрымалася яна залішне індывідуальнай. Ганна Цюндзявіцкая не хавала свайго асабістага «я», свайго густу, сваіх сімпатый і антыпатый. Найперш яна абаніралася не на чужыя, друкаваныя крыніцы (хоць выкарыстоўвала і іх), а **на ўласны вопыт**, таксама і вопыт сваіх бацькоў, суседзяў, мясцовых сялян. Да гэтага вопыту (напрыклад, кармленне падсвінкаў сыроваткай або таўчэнне суравых нітак у ступе) яна ішла праз сумненні, праз памылкі. Галоўным для яе было не прыдуманне ў галаве «баламуцтва», а паўсядзённая практыка, мажлівасць паўтарыць набытае чытачамі ў іншых умовах. Ганна Цюндзявіцкая, несумненна, стала б вучоным у галіне аграрнага, заатэхнікі ці медыцыны. Веды яе былі шматгранныя, энцыклапедычныя. Яна выкарыстоўвае рускія, украінскія, польскія крыніцы, побач з мясцовымі назвамі раслін прыводзіць лацінскія. Правяраючы той або іншы варыянт, аналітычна супастаўляе з'явы, праводзіць, на сутнасці, эксперыменты. І таму асобныя раздзелы твора (пра тое, як гадаваць авечак ці вырошчваць лён) чытаюцца, нібы навуковыя трактаты.

Несумненна, можна зрабіць вывад, што аўтарка «Літоўскай гаспадыні» самастойна вяла вялікую гаспадарку (муж або займаўся грамадскімі справамі, або яго ўжо не было ў жывых). Не дужа дбаючы пра асабістыя справы (да касметыкі — адносіны стрыманыя ці нават скептычныя), яна вышэй за іх ставіла агульнае, грамадскае. Адсюль такая павага ў кнізе да прыгоннага сялянства, імкненне даць яму асвету («кухцікам у вольны час належыць чытаць і пісаць»). Адсюль і мясцовы патрыятызм («мы, літвіны»), і беларусізмы ў тэксце польскага арыгінала (услед за «пасполь-

ствам»: грудзіна, грузды, брусніцы, чарніцы, журавіны, саладуха, дзірван і інш.).

Нягледзячы на тое, што «Літоўская гаспадыня» напісана больш за 150 гадоў таму, многія яе мясціны гучаць сёння, на новым этапе нашага развіцця, вельмі і вельмі актуальна. Аўтарка ўвесь час заклікае весці гаспадарку рацыянальна, эканомна, каб нічога «не глумілася», каб усюды быў парадак, каб кожны за нешта адказваў, каб усё падлічвалася. Возьмем для прыкладу самы звычайны гной. Колькі ў нас яго марнуецца, колькі сплывае ў рэчкі, забруджваючы ўсё навокал. І ў той жа час мы тлумім палі і сямбэ мінеральнымі ўгнаеннямі... Дык ці не лепш рабіць такія (альбо больш мадэрнізаваныя) «гнаярні», якія прапануюцца ў «Літоўскай гаспадыні»?!

Я ўпэўнены, што сучасны селянін, дачнік і асабліва фермер знойдуць у кнізе шмат для сябе карыснага. І няхай чытача не бянтэжыць яе арыентацыя на гаспадара **заможнага**. Бо, уласна кажучы, такімі гаспадарамі і павінны стаць сённяшнія арандатары і фермеры. Менавіта заможныя сяляне ў стане пракарміць не толькі сябе, але і народ, краіну!

Хаця Ганна Цюндзявіцкая сціпла адрасавала сваю кнігу жанчынам (маўляў, не хацелася б ёй павучаць «мудрэйшых» мужчын), аднак верыцца, што не толькі на кухні знойдзе яна сваіх прыхільнікаў. «Літоўская гаспадыня» павінна зацікавіць і мужчын — тых самых маладых і энергічных прадпрымальнікаў, якія сёння гадуяць або яшчэ збіраюцца гадаваць кароў і авечак, свіней і індыкоў, нарыхтоўваць усялякую садавіну і гародніну ці ўжо адчыняюць уласныя кавярні і корчмы. Уяўляецца, наколькі лягчэй будзе перамагчы канкурэнтаў таму бармену, у чым меню з'явіцца старадаўнія беларускія кумпяк і шынка (толькі з гэтай кнігі я па-сапраўднаму даведаўся, якая паміж імі розніца), грушкі ў мёдзе ці аер у цукры, а ў дадатак да іх — чарка моцнай кмяноўкі ці таго ж лікёру з крываўнікамі!

Будзе з кнігі карысьць і для вучоных-гісторыкаў. Асабліва тых, што даследуюць гісторыю нашай матэрыяльнай культуры. Як вялі гаспадарку нашы продкі, якую жывёлу і птушку трымалі, чым харчаваліся, як малолі муку і пняклі хлеб — пра ўсё гэта, а таксама пра шмат што іншае сказана ў «Літоўскай гаспадыні» грунтоўна і вобразна. Часам кніга чытаецца як гістарычнае (падзеі 1812 года, паморак быдла 1844 года) або белетрыстычнае апавяданне.

Не ведаю, як хто, а я асабіста закончыў чытанне «Літоўскай гаспадыні» з гордасцю і, адначасова, з сумам. З гордасцю — ад таго, што былі сярод нашых продкаў разумныя людзі, добрыя гаспадары (і ніякія не забытыя — нармальныя людзі). А з сумам — ад таго, што не збераглі, растрацілі мы іх базаты вопыт. І толькі цяпер прыходзім да ўсведамлення, што вяртаць яго трэба, збіраць па драбніцы.

То — няхай на карысьць ідзе вам гэты вопыт! На спор ў гаспадарцы. І... на здароўе!

Адам Мальдзіс, доктар філалагічных навук





## АД ВЫДАВЕЦТВА

У кнізе захаваны састарэлыя тэрміны для абазначэння адзінак вагі, даўжыні, лічэння, якія зараз зразумелыя не ўсякаму чытачу. Таму лічым неабходным даць іх тлумачэнне.

*Асьміна* — мера сыпкіх рэчываў, што раўнялася прыблізна 18 гарцам, 1/8 бочки віленскай.

*Гарнец* — мера сыпкіх рэчываў і вадкасці. Малы (шынковы) складаў прыблізна 3,28 літра.

*Гран* — адзінка аптэкарскай вагі, роўная 62 міліграмам.

*Драхма* — старажытная адзінка аптэкарскай вагі, якая складала 3,73 грама.

*Капа* — адзінка лічэння: шэсцьдзесят штук чаго-небудзь.

*Кварта* — адзінка вымярэння сыпкіх і вадкіх рэчываў. Складала чацвёртую частку гарца, 0,7 літра.

*Локаць* — мера даўжыні, якая раўнялася 54,96 сантыметра.

*Лот* — адзінка вагі, што складала 1/32 фунта, ці 11,71 грама.

*Міля* — адзінка вымярэння адлегласці. У Вялікім Княстве Літоўскім апавадала 7,798 кіламетра.

*Пуд* — мера вагі, роўная 40 фунтам, ці 16 1/3 кілаграма.

*Унцыя* — адзінка аптэкарскай вагі, роўная прыблізна 30 грамам.

*Фунт* — мера масы. У Вялікім княстве Літоўскім велічыня фунта вагалася ад 360 да 450 грам, з 1766 года — 374,82 грама.

*Фут* — мера даўжыні, якая раўнялася прыблізна 12 дзюймам, або 30,48 сантыметра.

*Цаля* — мера даўжыні, што складала 2,54 сантыметра.

*Чвэрць* — мера даўжыні, роўная 17,775 сантыметра.

*Шаснаццатка* — мера сыпкіх рэчываў. У Вялікім Княстве Літоўскім складала паўасьміны.

Валынскія праснакі . . . . .	278
Сухары . . . . .	278
Сухары-цвейбакі (278) Жаўтковыя сухары (278) Сухары на пене (279)	
Запаранкі . . . . .	279
Яўрэйскія абаранкі . . . . .	279
Пячэнне, падобнае на тое, што ў кавярні называюць сметанковым . . . . .	280
Крохкія аладкі. . . . .	280
Швейцарскія піражкі з кмінам . . . . .	280
Крохкія абараначкі да гарбаты. . . . .	280

### ХАТНІЯ САКРЭТЫ

Як сячы дрэва і рыхтаваць дошкі для будаўніцтва . . . . .	281
Пілаванне драўніны. . . . .	281
Як, укопваючы бяровенні ў зямлю, прадухіліць іх гніенне . . . . .	281
Як рыхтаваць драўніну на мэблю і падлогу, каб не патрэскалася . . . . .	281
Як фарбаваць драўніну пад чырвонае дрэва. . . . .	282
Як надаць драўніне колер чорнага дрэва . . . . .	282
Кіт сталярскі для замазвання расколін у драўніне . . . . .	283
Як чысціць чырвонае дрэва. . . . .	283
Як лакіраваць драўніну. . . . .	283
Як пакрываць мэблю палітурай . . . . .	283
Лак для падлогі . . . . .	284
Падлога, пафарбаваная з пакостам . . . . .	284
Васкаванне падлогі . . . . .	285
Падлога, пафарбаваная з воскам . . . . .	285
Як пакрываць падлогу бясколернай масцікай . . . . .	286
Воск для націрання падлогі. . . . .	286
Як захоўваць вокны светлымі і чыстымі . . . . .	286
Каб вокны не замярзалі . . . . .	287
Каб замёрзлыя вокны хутка адталі . . . . .	287
Кіт, што склейвае шкло. . . . .	287
Кіт, якім можна клеіць фарфор і фаянс . . . . .	287
Як загартаваць шклянны і фаянсавы посуд . . . . .	288
Як пакаваць шклянны посуд у дарогу. . . . .	288
Як чысціць срэбра . . . . .	288
Як чысціць медзь і латунь . . . . .	289
Як чысціць волава . . . . .	289
Як чысціць фарфор і шкло . . . . .	289
Як зберагчы жалеза і сталь ад іржы . . . . .	289
Як падтрымліваць афарбаваныя сцены і шпалеры ў чысціні. . . . .	290
Як захаваць пачатковы выгляд люстэрка . . . . .	290
Як адбельваць пажоўклыя вырабы са слановай і іншай косці. . . . .	290
Чым залепліваць расколіны ў печы. . . . .	290
Як пагасіць агонь у коміне. . . . .	290
Як чысціць бочкі і іншы пратухлы посуд . . . . .	291
Як захоўваць усялякую рухомую маёмасць у зямлі доўгі час. . . . .	291

Як захоўваць футра ўлетку . . . . .	292
Як пазбавіцца ад молі, што гняздзіцца ў матрацах . . . . .	292
Як атручваць пацукоў . . . . .	293
Як знішчаць палявых мышэй . . . . .	294
Як знішчаць кратоў . . . . .	294
Як звесці клопоў . . . . .	294
Як звесці блох . . . . .	295
Як знішчыць прусакоў і тараканаў . . . . .	295
Як труціць мух . . . . .	296
Як пазбавіцца ад насякомых у свірне . . . . .	296
Як захоўваць п'явак . . . . .	296
Як нацкаваць п'явак, каб лепш прысмоктваліся . . . . .	297
Прыгатаванне свечак з лою . . . . .	297
Іншы спосаб таплення тлушчу . . . . .	298
Як адліваць свечкі . . . . .	298
Замочванне свечак . . . . .	299
Свечкі з лою, пакрытыя воскам . . . . .	300
Адбелванне воску . . . . .	300
Кнаты для свечак . . . . .	300
Як абыходзіцца з лямпамі . . . . .	301
Як ачышчаць алей для лямпаў . . . . .	301
Танны алей для асвятлення . . . . .	302
Чарніла . . . . .	302
Як узнавіць лісты, выцвілыя ад часу . . . . .	302

### **КАСМЕТЫКА І ДУХМЯНЫЯ РЭЧЫВЫ**

Касметыка . . . . .	303
Як змякчыць скуру і зберагчы яе надоўга свежай і маладой . . . . .	304
Як знімаць загар . . . . .	305
Агурэчная вада для скуры . . . . .	305
Сродкі ад сыпу і прышчоў на твары . . . . .	305
Як захаваць скуру на руках мяккай і далікатнай . . . . .	306
Яечнае мыла . . . . .	307
Калі пацеюць рукі і іншыя месцы . . . . .	307
Як зберагчы зубы здаровымі і белымі . . . . .	307
Як абыходзіцца з валасамі і прадухіліць іх выпадзенне . . . . .	308
Мазь з таполі ад выпадзення валасоў . . . . .	309
Мушыная мазь для ўзнаўлення валасоў . . . . .	309
Звычайная мазь для валасоў . . . . .	309
Памада для пасівераных губ . . . . .	310
Кельская вада-адэкалон . . . . .	310
Самая лепшая лавандавая вада . . . . .	311
Ружавая вада . . . . .	311
Папурны . . . . .	312
Сараеўскія духмяныя рэчывы ў паперках . . . . .	312
Духмяныя рэчывы ў паперках, прыгатаваныя іншым спосабам . . . . .	312

Вадкія духмяныя рэчывы . . . . .	313
Іншае водарнае рэчыва, больш таннае . . . . .	313
Яшчэ вадкае водарнае рэчыва . . . . .	313
Вадкае водарнае рэчыва аптэкарскае . . . . .	313
Водарнае рэчыва ў парашку . . . . .	314
Водарнае рэчыва ў палачках . . . . .	314

### **ФАРБАВАННЕ І БЯЛЕННЕ ПРАЖЫ З ШЭРСЦІ**

Фарбаванне пражы . . . . .	315
Бяленне шэрсці мелам . . . . .	315
Пунсовы колер . . . . .	316
Ружовы колер . . . . .	317
Кармазінавы колер . . . . .	317
Больш цёмны кармазін, што ніколі не выгарае . . . . .	318
Цёмна-чырвоны колер . . . . .	318
Кармазін, хаця і не гэткі прыгожы, але трывалы і танны . . . . .	319
Блакiтны колер . . . . .	319
Зялёны колер . . . . .	320
Іншы зялёны колер . . . . .	320
Яшчэ зялёны колер . . . . .	321
Яшчэ іншы зялёны колер . . . . .	321
Самы трывалы зялёны колер . . . . .	322
Таксама зялёны колер . . . . .	322
Яшчэ адзін зялёны колер . . . . .	322
Ліловы колер . . . . .	323
Ліловы колер менш трывалы . . . . .	323
Іншы ліловы колер . . . . .	323
Ліловае адценне . . . . .	324
Яшчэ ліловы колер . . . . .	324
Фіялетаваы колер трывалы і прыгожы . . . . .	324
Жоўты колер . . . . .	325
Трывалы жоўты колер, але не вельмі прыгожы . . . . .	325
Жоўты колер інакшы . . . . .	325
Жоўта-зеленаваты колер . . . . .	325
Яшчэ жоўты колер . . . . .	326
Таксама жоўты колер . . . . .	326
Яшчэ іншы жоўты колер . . . . .	326
Жоўта-лімонны колер . . . . .	326
І яшчэ жоўты колер . . . . .	326
Зноў жоўты колер . . . . .	327
Аранжавы колер . . . . .	327
Таксама аранжавы колер . . . . .	327
Іншы аранжавы колер . . . . .	328
Апельсінавы колер . . . . .	328
Арэхаваы колер . . . . .	328
Гніла-зялёны (feuille morte) колер . . . . .	328

Папялісты колер . . . . .	329
Папялісты колер інакшы . . . . .	329
Аліўкавы колер . . . . .	329
Карычны колер . . . . .	329
Колер кавы . . . . .	330
Колер дзікавага шчаціння . . . . .	330
Яшчэ арэхавы колер . . . . .	330
Яшчэ колер кавы . . . . .	330
Яшчэ колер дзікавага шчаціння . . . . .	330
Карычневы колер . . . . .	331
Аліўкавы колер . . . . .	331
Яшчэ карычневы колер . . . . .	331
Яшчэ аліўкавы колер . . . . .	331
Яшчэ колер дзікавага шчаціння . . . . .	331
Яшчэ карычны колер . . . . .	332
Цёмна-фіялетава колер . . . . .	332
Іншы цёмна-фіялетава колер . . . . .	332
Яшчэ такі колер . . . . .	332
Зноў колер дзікавага шчаціння . . . . .	332
Saumon . . . . .	333
Вішнёвы колер . . . . .	333
Чырвона-жаўтаваты колер . . . . .	333
Пунсовы колер . . . . .	333
Чорны колер . . . . .	333
Іншы чорны колер . . . . .	334

**АБ ВЫРОШЧВАННІ ЛЬНУ, ПРЫГАТАВАННІ ВАЛОКНАЎ,  
БЯЛЕННІ ПАЛАТНА, МЫЦЦІ БЯЛІЗНЫ І КАЛЯРОВЫХ РЭЧАЎ,  
А ТАКСАМА АБ ВЫВЯДЗЕННІ РОЗНЫХ ПЛЯМ І ЯШЧЭ ШМАТ АБ ЧЫМ**

Аб вырошчванні . . . . .	335
Рванне і замочванне льну . . . . .	336
Пянька і маніцы . . . . .	338
Што рабіць з ільном, а потым з пражай . . . . .	339
Сартаванне валокнаў і пражы (339) Як змякчыць лён (339) Прыгатаванне пражы для ткання трывалага і частага палатна (339)	
Бяленне палатна звычайным спосабам . . . . .	340
Бяленне палатна на працягу двух тыдняў . . . . .	342
Бяленне нітак . . . . .	342
Агульныя заўвагі аб адбельванні . . . . .	343
Адбельванне ў жлукце палатна і бялізны . . . . .	344
Мыццё бялізны без выкарыстання жлукты . . . . .	345
Мыццё бялізны з прымяненнем жлукты . . . . .	346
Мыццё бялізны ў халоднай вадзе . . . . .	346
Мыццё белага паркалю . . . . .	346
Адбельванне пажоўклай бялізны, асабліва баваўнянай . . . . .	347
Мыццё цюлю і рэчаў з карункамі . . . . .	347

Мыццё вышывак на мусліне . . . . .	347
Мыццё каляровых шарсцяных вышывак на белым фоне . . . . .	348
Як сініць, гэта значыць лазураваць бялізну . . . . .	348
Прасаванне бялізны . . . . .	348
Мыццё тканін . . . . .	348
Мыццё карунак . . . . .	349
Мыццё шаўковых панчоў . . . . .	350
Мыццё каляровых рэчаў . . . . .	350
Мыццё рэчаў бульбай . . . . .	350
Мыццё рэчаў у вотруб'і . . . . .	350
Мыццё рэчаў ружовага колеру . . . . .	351
Мыццё рэчаў ліловага колеру . . . . .	351
Мыццё рэчаў жоўтага колеру . . . . .	351
Мыццё рэчаў зялёнага і чырвонага колеру . . . . .	351
Мыццё шарсцяных рэчаў . . . . .	351
Мыццё белых пальчатак . . . . .	352
Як мыць пальчаткі карычнага колеру і замшавыя . . . . .	353
Як мыць рысавыя капелюшы . . . . .	353
Абкурванне серай рысавых капелюшоў, тканін, карунак, шаўковых панчоў, а таксама белай шэрсці . . . . .	353
Мыццё пер'я . . . . .	354
Як выдаляць плямы ад іржы з бялізны . . . . .	354
Як выводзіць плямы ад чарніла . . . . .	354
Як выводзіць з бялізны плямы ад чырвонага віна і садавіны . . . . .	355
Выдаленне плям ад дзэгцю і смалы . . . . .	355
Як выдаляць з сукна і тканіны плямы ад воску і смалы . . . . .	355
Як выводзіць плямы ад тлушчу . . . . .	355
Як выводзіць з тканіны і сукна жоўтыя плямы ад кіслаты і мачы . . . . .	356
Як выдаляць плямы ад тлушчу на падлозе . . . . .	356
Як аднавіць стары аксаміт, падымаючы на ім пакамечаны ворс . . . . .	356
Імітацыя лебядзінага пуху пры дапамозе гусіных скурак . . . . .	357
Сукно з шэрсці казы . . . . .	357
Завіўка кудзераў . . . . .	357
Выгодныя і танныя матрацы . . . . .	358
Вырошчванне тытуню . . . . .	358
Уборка і сушка тытуню . . . . .	359

#### ДАДАТАК

Яшчэ некаторыя карысныя парады . . . . .	362
Пудоўны камень (362) Вада для вачэй (362) Спосаб прыгатавання мыла (362)	

**Літоўская** гаспадыня: першая беларуская гаспадарча-кулі-  
П27 нарная энцыклапедыя / пераклад з польскай мовы П.Р. Каз-  
лоўскага, В.В. Нядзвецкай; прадмова А.І. Мальдзіса. — Мінск :  
Беларусь, 2017. — 383 с.

ISBN 978-985-01-1220-0.

Гэта кніга — своеасаблівая энцыклапедыя і каштоўная крыніца зве-  
стак аб тым, як вялі гаспадарку беларускія жанчыны (беларусы аж да пачат-  
ку XX стагоддзя называліся літвінамі). Утрымлівае шмат надзвычай цікавых  
і карысных парад і рэкамендацый: як зберагчы ў залежным стане дом, як  
захоўваць, сушыць, саліць, маранаваць гародніну і садавіну, як варыць варэн-  
не, як улічваць даходы і расходы ў гаспадарцы, як засцерагчыся ад пажару, як  
заставацца прывабнай...

Перавыдавалася ў Вільні на польскай мове неаднойчы. Першы раз паба-  
чыла свет у 1848 годзе. На беларускай мове ўпершыню выходзіла ў 1993 годзе.

Адрасуецца масаваму чытачу.

**УДК 64(476)**  
**ББК 37.279(4Бел)**

Даведачнае выданне

**ЛІТОЎСКАЯ ГАСПАДЫНЯ**  
**ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ**  
**ГАСПАДАРЧА-КУЛІНАРНАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ**

Рэдактар *В.М. Пінчук*  
Мастацкі рэдактар *Н.Р. Агародная*  
Тэхнічны рэдактар *С. Л. Печанёва*  
Карэктар *Л.К. Сямёнава*

Падпісана да друку 20.04.2017. Фармат 60×84 <sup>1</sup>/<sub>16</sub>.  
Папера афсетная. Гарнітура «Minion Pro». Афсетны друк.  
Ум. друк. арк. 22,32. Ул.-выд. арк. 24,0. Тыраж 900 экз. Зак. 1094.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Беларусь».  
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,  
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/4 ад 09.07.2013.  
Проспект Пераможцаў, 11, 220004, Мінск, Рэспубліка Беларусь.  
<http://belarusbook.by>

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства  
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку».  
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,  
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/102 ад 01.04.2014.  
Пр. Незалежнасці, 79, 220013, Мінск, Рэспубліка Беларусь.